

VÝSLEDKY VÝZKUMU

Následující příspěvek vychází z šetření mezi osobami s mentálním nebo kombinovaným postižením. Respondenty byli uživatelé různých typů sociálních služeb v 18 pražských organizacích, poskytujících služby lidem s tímto druhem postižení. Z výzkumu lze hodnotit situaci respondentů v několika základních oblastech – finance, bydlení, volný čas, sociální služby a jejich využívání, práce apod.

Výzkum byl proveden sdružením Máme otevřeno, v jeho rámci byly od září 2005 do července 2006 vyplněny dotazníky se 100 respondenty. Cílem výzkumu bylo zjistit, zda jsou v současné nabídce sociálních služeb poskytovaných v těchto organizacích zastoupeny nebo suplovány služby typu občanské advokacie, tj. služby, které se zabývají obhajobou práv uživatele a podporou při naplňování jeho možností v různých oblastech života. Odpovědi nabízejí pohled na to, jak si pražský uživatel sociálních služeb – dospělý člověk s mentálním nebo kombinovaným postižením ví rady s různými problémy, ať už se týkají práce, bydlení, vztahů, nebo volného času.

Výsledky nabízejí velice zajímavý pohled na postavení mentálně postižených v české společnosti a jejich problémy ve sledovaných oblastech. Je nutné brát v úvahu, že se nejedná o reprezentativní vzorek populace osob s uvedeným typem postižení v ČR, určitou představu o některých aspektech života této specifické skupiny obyvatel však z průzkumu lze získat. Ta pak může sloužit jako vodítko k odhalení problematických oblastí a působení směrem k lepšímu začlenění osob s postižením do společnosti a odstranění integračních bariér.

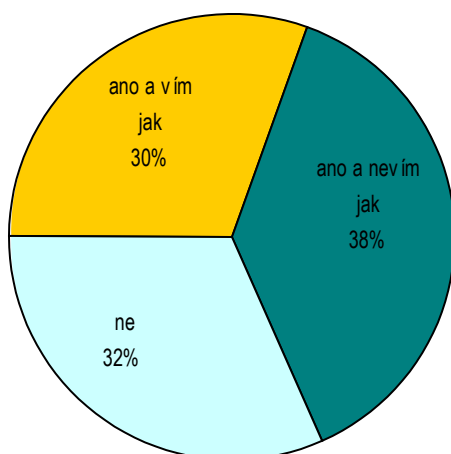
Věkové rozpětí respondentů bylo 18 – 64 let. Třetina respondentů byla ve věku do 25 let, dalších zhruba 40 % představovaly osoby ve věku do 35 let. Z celkového počtu 100 respondentů bylo 52 mužů a 48 žen. Oslovené organizace poskytující sociální služby lze rozdělit na dva typy: 1) organizace poskytující služby rezidenční a komplexní (64 uživatelů) 2) organizace poskytující služby ambulantní a terénní (36 uživatelů) (**dále už jako služby typu 1 a služby typu 2**), přičemž v některých případech lze pozorovat velice zajímavé rozdíly u respondentů z hlediska typu služeb, které využívají.

Finance

V této oblasti bylo zjišťováno, jak jsou respondenti spokojeni se svojí finanční situací, zda vědí, jakým způsobem sehnat peníze apod. Se svou finanční situací je spokojeno 57 % respondentů, zhruba polovina respondentů ví, jak sehnat peníze. Po změně finanční situace touží 68 % respondentů, pouze necelá polovina z nich však ví, jak této změny dosáhnout. Z osob které nejsou spokojeny se svou finanční situací 78 % respondentů uvedlo, že jí chtějí změnit.

Lidé s mentálním postižením velmi často nespravují své finance sami. A to i v případech, že nejsou zbaveni způsobilosti k právním úkonům, která mimo jiné ošetřuje právě manipulaci s penězi. Často nakládá s penězi rodič nebo sociální pracovník z rezidenční služby. Přestože uživatel pobírá důchod nebo si vydělává peníze v práci, nemusí mít k těmto financím vůbec přístup. Případně dostává velmi malý obnos – kapesné, se kterým může nakládat. I zde je tedy relativní podle čeho uživatel svou finanční situaci hodnotí a s čím je či není spokojen. Může to být výše jeho důchodu, výše výdělku, výše kapesného nebo čerpání komplexní služby, kde uživatel peníze k životu vůbec nepotřebuje a nemá ani možnosti je utratit.

Chcete změnit svou finanční situaci?

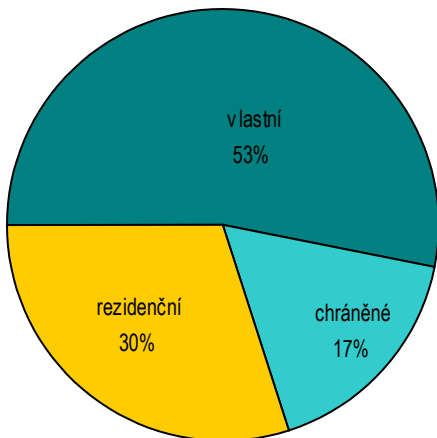

Bydlení

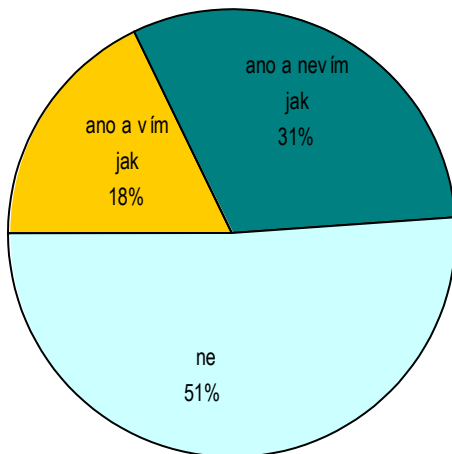
53 % respondentů bydlí ve vlastním bytě –sám nebo s rodiči, 30 % osob bydlí v zařízení rezidenčního typu, 17 % v chráněném bydlení. 83 % respondentů je se svým bydlením relativně spokojeno, existuje zde však určitá nekonzistentnost postoje a i u osob, které uvedly že jsou se svým bydlením spokojeny se objevují tací, kteří by změnu z hlediska bydlení uvítali (32 % osob je s bydlením spokojeno, a přesto chce situaci změnit). Nejvyšší % těch, kteří nejsou spokojeni je u osob v rezidenčním bydlení. V průměru respondenti bydleli s dalšími 3,5 osobami, nejvyšší průměrný počet spolubydlících (5,1) byl zaznamenán u osob v chráněném bydlení. 42 % osob zvládá běžné úkony v domácnosti, osoby, které nezvládají častěji bydlí v chráněném bydlení nebo v rezidenčním zařízení. Situaci v bydlení chce změnit zhruba polovina dotázaných, pouze 35 % z nich však ví, jakým způsobem.

Obecně můžeme říci, že lidé s mentálním postižením znají bohužel málo své možnosti nebo se na základě svého zařazení ve společnosti podceňují a některé alternativy jako např. samostatné bydlení vůbec neberou v potaz. Opět zde musíme popřemýšlet, s čím je či není uživatel spokojen. Může to být skutečnost, že je člověk v teple a suchu, nasycen a může se dívat na televizi? Leckomu může tato varianta plně vyhovovat a fakt, že se bydlí s více lidmi v jednom pokoji, a že jsou hromadné sprchy a jídelny se stal dávno zažitou praxí, takže je při tomto „pohodlí“ zatěžko uvažovat o tom, že existují i jiné možnosti, které jsou navíc z tohoto hlediska pro uživatele nepohodlné, protože vyžadují jeho větší zapojení a aktivitu.

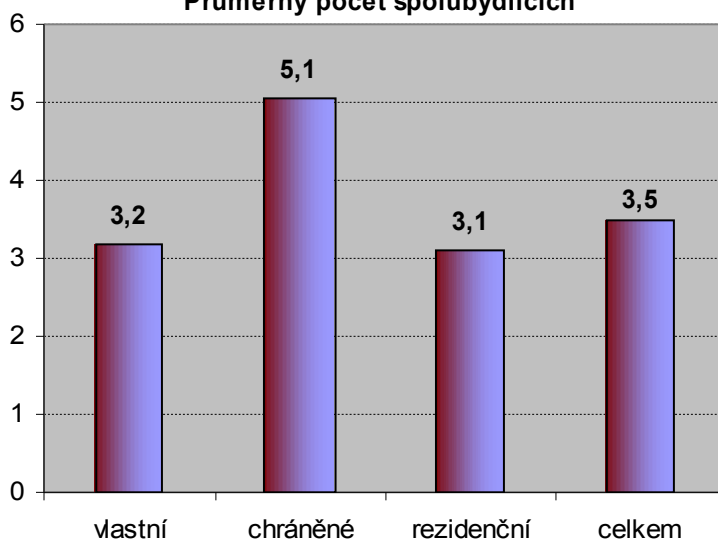
Bydlení

Chcete změnit svou situaci v bydlení?

Průměrný počet spolubydlicích

34 % respondentů rovněž uvedlo, že chtějí bydlet sami, ale nemají kde. Nejčastěji se tento problém objevoval u osob, které bydlí s rodinou ve společné domácnosti, nejméně často u osob v rezidenčním typu organizace. 29 % respondentů chce bydlet samo, ale bojí se, že to nezvládnou. 2/3 z nich uvedly, že nezvládají běžné činnosti v domácnosti.

Zaměstnání

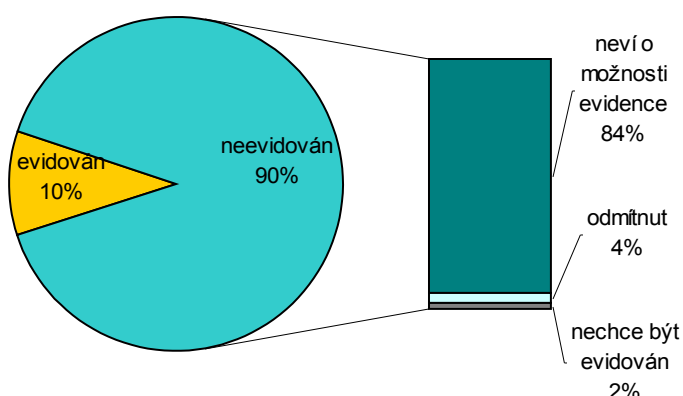
Z hlediska ekonomické aktivity a zaměstnání lze soubor dotazovaných rozdělit na tři základní skupiny – osoby bez zaměstnání, jejichž podíl je zhruba třetinový, dále osoby zaměstnané v pracovních-tréninkovém programu (60%), tedy programu přizpůsobeném jejich schopnostem a možnostem, kde je hlavním cílem získat základní zkušenosti zvyšující možnosti uplatnění v běžném zaměstnání a konečně osoby pracující v běžném zaměstnání (pouze 10%).

Díky dnes již rozšířeným službám podporovaného zaměstnání, pracuje na otevřeném trhu práce stále více lidí s postižením. Přesto je to jen malá část z celkového počtu. Na vině zde není jenom nedostatek vhodných míst na trhu práce či časté přetížení agentur podporovaného zaměstnání, ale i fakt že v tomto směru mnoho lidí využívá služby neadekvátní jejich schopnostem. V chráněných dílnách např. často pracují velmi schopní lidé, kteří v práci chráněné podmínky v takové míře vůbec nepotřebují a mohli by tak pracovat na otevřeném trhu práce. Problém se pak posouvá dál - chráněné dílny jsou přeplněné a lidé, pro které jsou určeny, zůstávají pasivně nezaměstnaní a ztrácejí své dovednosti. Je také nutno zdůraznit, že trend zaměstnávání na otevřeném trhu práce není alternativou vhodnou pro všechny lidi s postižením a že služby zajišťující jiné typy služeb jsou v systému neméně důležité.

V další otázce vztahující se k zaměstnání byli respondenti dotázáni, zda chtějí pracovat. Z nezaměstnaných osob zhruba polovina uvedla, že pracovat chce. Celkem je tedy mezi postiženými přibližně 15 % osob bez zaměstnání, které by však o zaměstnání zájem měly. Na druhou stranu však tyto osoby pouze ve třetině případů vyjadřovaly nespokojenost se svou finanční situací nebo potřebu svou finanční situaci změnit. Je tedy otázkou, zda ekonomická neaktivita těchto osob je dána skutečnou nezaměstnaností, tedy stavem, kdy respondent chce pracovat, ale nemá vhodné zaměstnání nebo zda nepovažuje za nutné být zaměstnán, neboť si neuvědomuje přínos financí pro svou současnou situaci.

Pokud se podíváme na nezaměstnané osoby podrobněji zjišťujeme, že se ve čtvrtině případů jedná o mladé osoby do 25 let, v 60 % případů se jedná o ženy. Alarmující je skutečnost že z nezaměstnaných osob není ani jedna evidována na úřadu práce, a to z toho důvodu, že o možnosti evidence neví. Přitom řada z těchto osob by o zaměstnání zájem měla, vzhledem k nízkému povědomí o možnostech jeho získávání pro ně nalezení odpovídajícího zaměstnání představuje značný problém.

Evidenci na Úřadu práce

Otázka na evidenci na úřadu práce byla položena i ostatním osobám (zaměstnaným v běžném zaměstnání nebo v rámci pracovního tréninkového programu) s tím, že osoby měly uvést zda někdy byly evidovány na úřadu práce a zároveň jaký byl důvod proč nebyly takto evidovány. Ze všech respondentů využilo někdy možnost evidence na úřadu práce pouze 10 % dotázaných, z 90 % případů neevidence byla hlavním důvodem skutečnost, že dotyčná osoba o této možnosti nevěděla.

Volný čas a sociální kontakty respondentů

V souvislosti s volným časem a jeho trávením byli respondenti dotazováni, zda mají dostatek přátel a společenských kontaktů. Zatímco nedostatek přátel uvedla pouze čtvrtina respondentů, na nedostatek společenských kontaktů si stěžovalo více než 40 % respondentů. 18 % respondentů má nedostatek přátel a zároveň jim chybí společenské kontakty.

Absence společenských kontaktů je mezi lidmi s postižením logická. Přestože se mnoho věcí zlepšilo, společnost v ČR je stále plná předsudků a dogmat a pro lidi s postižením není jednoduché se s nimi v praxi vypořádat zvláště nemají-li k tomu vhodnou profesionální podporu. Někteří lidé s postižením mají navíc špatné komunikační schopnosti, což jejich cestu do společnosti lidí bez postižení ještě více komplikuje.

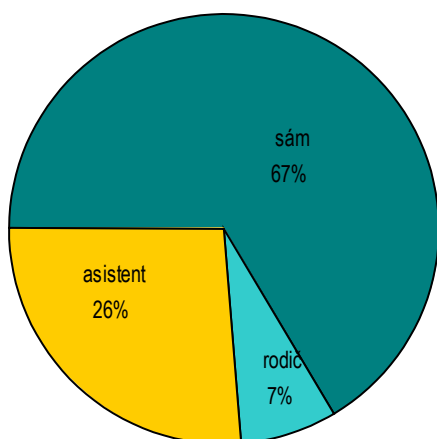
Více než 90 % respondentů má dostatek volného času, pouze třetině z nich se někdy stává, že neví jak čas vyplnit. Dále respondenti byli vyzváni aby vyjmenovali, jaké aktivity mohou dělat ve svém volném čase. Na základě tohoto výčtu bylo posouzeno, zda daný respondent zná možnosti trávení volného času či nikoliv. Pouze 35 % respondentů mělo o možnostech trávení volného času dostatečné povědomí.

U postižených se do oblasti trávení volného času promítá celá řada skutečností. Je zřejmé, že značná část z nich neví, jaké aktivity mohou ve volném čase provozovat a často se jim může stávat, že neví jak svůj volný čas, kterého mají ve většině případů dostatek, vyplnit. Zde hrají důležitou funkci osoby v okolí postiženého, které mu s trávením volného času mohou pomáhat.

O tom, co bude ve volném čase dělat rozhodují respondenti ve 2/3 případů sami, u čtvrtiny respondentů o volném čase rozhoduje asistent, v 7 případech rodič.

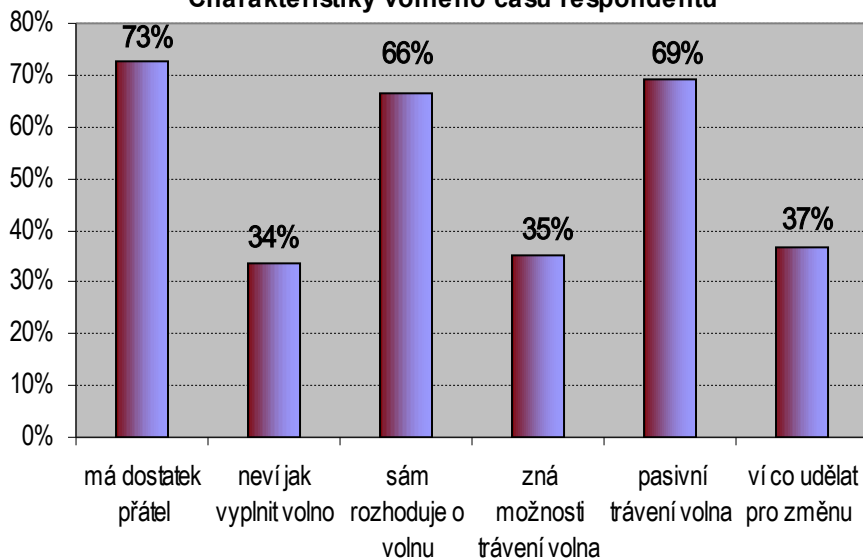
Každý člověk má své specifické potřeby a v životě hledá cesty k jejich naplnění. Stejně je to i u lidí s postižením a i oni sami jsou kompetentní rozhodovat o svém životě. To, že o jejich volném čase rozhoduje někdo jiný může být v praxi způsobeno strachem o člověka s postižením a tudíž od rodiče přichází „bezpečné“ rozhodnutí, stejně jako je tomu při péči rodiče o dítě. Asistent rozhoduje za uživatele většinou na pozadí systému v konkrétní organizaci, kde např. není čas a prostor pro to, aby mohl každý uživatel trávit volný čas podle svých vlastních představ.

kdo určuje volný čas

Na základě výčtu volnočasových aktivit, které respondent skutečně provádí byli respondenti rozděleni na osoby s aktivním a pasivním trávením volného času. Zhruba 2/3 respondentů uvedla spíše pasivní aktivity v rámci trávení volného času. Tato situace je častější v případě, že o volném čase respondenta rozhoduje asistent. Na závěr byli respondenti dotazováni zda vědí, co pro změnu trávení volného času udělat. Ze všech respondentů, u nichž byly identifikovány nějaké obtíže s trávením volného času zhruba třetina ví, co pro změnu kvality svého volného času udělat.

Charakteristiky volného času respondentů

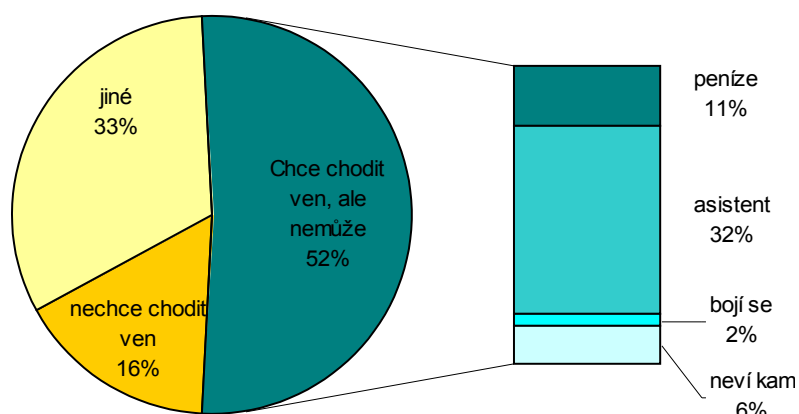
Další

V rámci doplňujících otázek byli respondenti dotazováni na řadu aspektů souvisejících se specifiky života zdravotně postiženého.

Třetina respondentů trpí pocity osamělosti, pětina postižených uvedla že nemají možnost dělat to, co by chtěli.

cítíte se osamělý?	33,0
lidé se vám smějí, vyhýbají, nebaví se?	15,3
nemáte možnost dělat to co byste chtěli?	21,1
rodina nebo organizace se vám dostatečně nevěnuje?	5,1

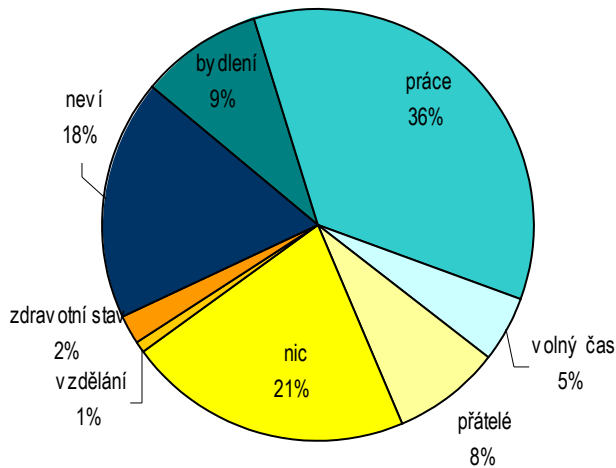
50 % respondentů uvedla, že chtějí chodit ven, ale nemůžou. V 11 % je to z finančních důvodů, ve třetině případů je o z důvodu, že dotyčný nemá osobního asistenta, který by mu situaci ulehčil. 16 % respondentů uvedlo že ven chodit nechtějí.

S internetem umí pracovat 31 % respondentů, čtvrtina z nich k němu však nemá přístup. Naopak 8 % respondentů k internetu přístup má, neumějí s ním však pracovat. Pokud obě proměnné shrneme zjistíme, že 23 % dotázaných umí pracovat s internetem a zároveň k němu má přístup.

Na otázku co byste chtěl(a) nejvíce změnit odpovídali respondenti následovně : 36 % z nich uvedlo že nejvíce by chtěli změnit situaci z hlediska práce. 9% by rádo změnilo situaci v bydlení, 18 % neví co chce změnit. Pětina respondentů by neměnila nic.

co byste chtěli nejvíce změnit?

Od nového roku se v České republice rozšíří pro osoby s postižením možnosti využívání služeb osobní asistence. Nový zákon o sociálních službách umožní lidem s postižením získávat dotace na osobní asistenty. Zde je však osobní asistence pojata jako služba poskytující spíše péči než podporu a tudíž by mohla být poskytována a uživatelem přijímána i jen jako pasivní produkt. Takto by vedla pouze k naplnění některých základních potřeb uživatele a mohla by mít na jeho život demotivující vliv.

Osobní asistence je obecně chápána jako forma sociální péče pro osoby se zdravotním postižením, která kompenzuje důsledky tohoto postižení a má umožnit klientovi relativní nezávislost v životě. Jedná se o službu zachovávající individualitu jedince, umožňující plnohodnotný způsob života v nejrůznějších oblastech jako např. studium, koníčky, cestování apod. I v tomto vymezení může být tato služba poskytována jako neaktivizující. Záleží tedy na celkovém pojetí asistence a jejím vymezení pro oblast péče – tj. asistence ve věcech, kde u uživatele není perspektiva zlepšení v daných úkonech a dále pak vymezení pro oblast podpory, která je nutná všude tam, kde se objevují uživatelské perspektivy a možnosti a motivuje uživatele k naplňování nových cílů vedoucích ke zkvalitnění jeho života.

V rámci šetření byli respondenti dotázáni, zda by účelně využili asistenta (v aktivním vymezení z hlediska podpory) pokud by měli tuto možnost. Na otázku odpovědělo kladně 68 % respondentů. Je tedy zřejmé, že nový zákon by mohl být vítanou změnou v životě postižených především z hlediska rozšíření jejich možností seberealizace a zvýšení kvality života v jeho determinujících oblastech pouze v tom případě, že se bude zaměřovat nejen na osobní asistenci „pečující“, ale také „podporující“.

Shrnutí:

Z provedeného průzkumu mezi dospělými osobami s mentálním či kombinovaným postižením vyplývá specifická jejich postavení z hlediska zajištění přístupu k některým typům informací a služeb, které jsou běžným občanem pokládány za samozřejmé. Průzkum bohužel neumožňuje tento typ porovnání, i přesto jsou však zřejmé velice důležité skutečnosti.

Se svou finanční situací je spokojeno více než 50 % respondentů, zhruba polovina respondentů ví, jak sehnat peníze. Naproti tomu spokojenost s bydlením se zdá být vyšší. 83 % respondentů je se svým bydlením relativně spokojeno. Situaci v bydlení chce změnit zhruba polovina dotázaných, pouze 35 % z nich však ví, jakým způsobem.

Značný problém představuje zaměstnávání postižených. Mezi dotázanými byl zhruba třetinový podíl nezaměstnaných osob, přitom polovina z nich uvedla, že pracovat chce. Z nezaměstnaných osob však není ani jedna evidována na úřadu práce, a to z toho důvodu, že o možnosti evidence neví. Zdá se tedy, že postupy běžně volené mezi většinovou populací mezi postiženými ne vždy fungují.

Specifickým aspektem života postižených je trávení volného času. Více než 90 % respondentů má dostatek volného času, přitom třetině z nich se někdy stává, že neví jak čas vyplnit. Respondenti mají nedostatečné povědomí o možnostech trávení volného času, značná část jej tráví pasivně. Zodpovědnost za vyplnění volného času postižených ve čtvrtině případů přechází na asistenta, a to zejména v případech, že respondent nezná možnosti trávení volného času a má s jeho vyplněním problémy. I zde by jistě mělo smysl rozšířit služby osobní asistence ve smyslu občanské advokacie, která je službou aktivní (ve srovnání s klasickou osobní asistencí pasivní) a bohužel je u nás málo rozšířena. Podobné služby by dle odpovědí účelně využilo (avšak nejen v souvislosti s volným časem) téměř 70 % respondentů.

RnDr. Šárka Kasalová Daňková

Petr Eisner DiS.

Petr Eisner děkuje za Máme otevřeno?,o.s. všem uživatelům a organizacím, kde výzkum probíhal, za jejich čas a vstřícnost. Dále pak dobrovolnici Markétě Krajníkové za velkou pomoc při vyplňování dotazníků s uživateli a rovněž dobrovolnici Šárce Kasalové Daňkové za pomoc při zpracování výsledků, bez které bychom se jen těžko obešli. Děkujeme!

© Máme otevřeno?,o.s.